

Kerk wereldwijd

Oekraïense kerken op de bres

Wie aan Oekraïne denkt, denkt momenteel aan chaos, dreiging en onzekerheid. Te midden van alle ellende functioneren meerdere kerken. Die vinden elkaar en spelen een constructieve rol in de crisis.

Heleen Zorgdrager

Ze zijn allebei 20 jaar en studeren aan de Katholieke Universiteit in Lviv. Nina, opgegroeid in een Russischtalig gezin in de havenstad Cherson aan de Zwarte Zee, en Ulyana, afkomstig uit de mijnstad Chernograd in het westen van het land. Ze deden mee aan de protesten op de Maidan, het Plein van de Onafhankelijkheid in Kiev. Bij thee en koekjes in mijn tijdelijke Habsburgse appartement in Lviv vertellen ze: "Op de Maidan waren mensen uit alle streken van Oekraïne. Er was een geweldige samenwerking. Welke taal je sprak deed er niet toe. Mensen dachten niet aan zichzelf maar aan de ander. Ze waren bereid hun leven te geven, zo sterk was het gevoel van gemeenschap. Veel mensen die niet in God geloofden begonnen toch te bidden." Nina vat het samen in een mooi beeld: "Maidan was als een grote kerk in de open lucht. We konden samen ademen in die open lucht. Dat was de heilige Geest. We leerden om de menselijkheid te zien in tegenstanders, ook in de gehate Berkoeit (oproerpolitie). We leerden dat we zelf verantwoordelijkheid moeten dragen voor ons land."

Zoveel gebeurd...

Dit gesprek met Nina en Ulyana vond plaats eind maart. Het lijkt alweer lang geleden. Het lijkt alweer zo lang geleden dat ik zelf op de Maidan stond, in de winterkou eind januari, en met eigen ogen het apocalyptische decor aanschouwde waarin de protesten zich afspeelden. De metershoge barricades van hout en zandzakken, de zwartgeblakerde straten, de met stokken bewappende en met bivakmutsen getooide

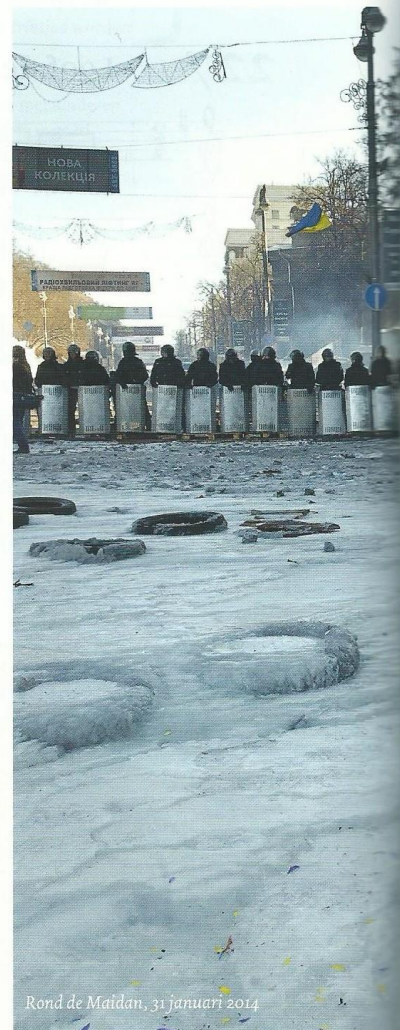
strijders, de geur van brandende autobanden en van de soepketels tussen de tenten. De dreiging van gewelddadige ontruiming van het plein, de vastberadenheid van de mensen. Hoe ze met gebalde vuisten luisterden naar hun politici die avond op het podium maar ook hoe ze met tranen in de ogen het volkslied zongen: 'Nog is Oekraïne niet verloren...' Het lijkt alweer zo lang geleden, want er is zoveel gebeurd.

'Maidan was als een grote kerk in de open lucht'

Ook ik ben begonnen in tijdvakken te praten: 'tijdens de Maidan', 'na het bloedbad', 'na de annexatie van de Krim', 'sinds de separatistische opstand'. En niemand weet wat de volgende fase zal zijn.

Constructieve rol

Eén ding is niet veranderd, en dat is dat de kerken van Oekraïne een grote en constructieve rol spelen in de crisis. In de Westerse media is daarvoor nauwelijks aandacht. Maar in een land waar de kerk het instituut is met de hoogste betrouwbaarheidsscore – ver boven politiek, rechtspraak, leger, media – en waar religieuze tradities diep verankerd zijn in het volk, is de stellingname van de kerken een zeer invloedrijke factor. De kerken laten zich horen en zien in de crisis. Vanaf het be-

Rond de Maidan, 31 januari 2014

voor de toekomst van hun land

gin waren ze op de Maidan aanwezig. Het motief voor de kerken was: dit is een spirituele revolutie. Het gaat om menselijke waardigheid, om een samenleving die niet op corruptie en machtsmisbruik gestoeld is maar op respect voor burgers, voor wetten, voor de onschendbaarheid van de persoon, en daar hoort de kerk steun aan te geven.

Eensgezindheid

Minstens zo bijzonder was het dat de kerken eensgezind optraden. Kerkelijke vertegenwoordigers die elkaar voorheen met wantrouwen bejegenden, stonden zij aan zij tijdens de dagelijkse gebedsdiensten. Er werden gebedstenten ingericht op het plein, een voor de katholieken waar ook orthodoxen welkom waren, en een voor

de protestanten. Op het netvlies gegrift staan de beelden van monniken die in de besneeuwde nacht het gebed gaande hielden terwijl de molotovcocktails hen om de oren vlogen. De kerken waren bereid hun onderlinge vetes aan de kant te schuiven om naast de mensen te staan.

Anders dan de grote nabuur Rusland kent Oekraïne niet één dominante meerderheidskerk maar is het kerkelijk landschap pluralistisch. Zo zijn er twee grote orthodoxe kerken: de ene is aan het patriarchaat van Moskou gelieerd (dus aan de Russisch-Orthodoxe Kerk), de andere heeft een eigen, onafhankelijk patriarchaat in Kiev dat echter door andere orthodoxe kerken tot nu toe niet erkend wordt. Er is een invloedrijke Grieks-Katholieke Kerk (de 'geünieerden') die de paus als hoogste kerkleider erkent maar zichzelf als een echt oosterse kerk beschouwt. Er is een bonte veelheid aan protestantse kerken: baptisten, pinksterkerken, lutherse kerken, evangelische en charismatische gemeenten. Zij waren allemaal aanwezig op de Maidan. Zij stelden kerkgebouwen open waar betogers in konden schuilen en waar noodhospitals werden ingericht. De Oekraïens-Orthodoxe Kerk onder het patriarchaat van Moskou stelde zich formeel neutraal op, maar meerdere van haar priesters en monniken waren op het plein bij de mensen.

AUCCRO

Van onschatbare waarde is de inzet van de overkoepelende 'Oekraïense Raad van Kerken en Religieuze Gemeenschappen' (AUCCRO), waarin naast de kerken ook de joodse en islamitische (Krimtataarse) gemeenschappen vertegenwoordigd zijn. Via deze Raad treden de religieuze leiders gezamenlijk naar buiten. De verklaringen van de AUCCRO liegen er niet om. Na de Russische annexatie van de Krim spraken de kerken gezamenlijk uit dat de territoriale integriteit van Oekraïne moet worden gerespecteerd, dat iedere vorm van separatisme wordt afgewezen en dat ze voluit de legitimiteit van de nieuwe regering in Kiev

FOTO'S: JACO KLANER

erkennen. Pikant detail is dat het voorzitterschap van de AUCCRO momenteel in handen is van de gematigde metropoliet Onufriy, de (plaatsvervangend) kerkleider van de Oekraïens-Orthodoxe Kerk onder het Moskou-patriarchaat. Dat dit tot grote spanningen leidt met Rusland en met de patriarch in Moskou mag duidelijk zijn. Er zijn overigens aanwijzingen dat lokaal veel priesters in steden als Luhansk en Donetsk de separatisten steunen en in hun preken de mensen opzetten tegen de 'fascistische junta' in Kiev. Ook zou een klooster dienen als opslagplaats voor wapens. Er rijst dus bepaald geen eenduidig beeld op uit de aan Moskou gelieerde kerk. Dat maakt het op verzoening gerichte optreden van metropoliet Onufriy alleen maar moediger. Terwijl de burgeroorlog in het oosten steeds meer slachtoffers maakt en de veiligheidssituatie in Europa dramatisch verslechtert, gaat de Oekraïense kerkenkoepel door met het werk van bruggen bouwen. Vlak voor de presidentsverkiezingen op 25 mei heeft de AUCCRO een oproep doen uitgaan voor gebed voor het land, en voor eerlijke en voor iedereen toegankelijke verkiezingen. Voor en achter de schermen zetten de religieuze leiders zich in voor de-escalatie en dialoog. Als de interim-president Toertsjinov (zelf overigens voorganger in een Baptistenkerk) een

Het percentage Oekraïners dat zichzelf als gelovig ziet, is toegenomen

ronde-tafelconferentie organiseert met maatschappelijke en politieke sleutelfiguren zitten de kerkleiders vanzelfsprekend ook aan tafel. Dat de mensen in het land de rol van de kerken waarderen blijkt uit de cijfers: het percentage Oekraïners dat zichzelf als gelovig ziet, is toegenomen van 67% vorig jaar naar 76% in mei van dit jaar.

Oecumene

De vraag is nu hoe de kerken in de oecumene, ook in Nederland, reageren op wat er in Oekraïne gebeurt. Het lijkt soms of ze de cruciale rol van de kerken daar niet waarnemen. Van de grote kerken in Oekraïne is er niet één vertegenwoordigd in de Wereldraad van Kerken. Er is alleen een indirecte vertegenwoordiging door de Russisch-Orthodoxe Kerk. Dat kleurt het beeld, mild uitgedrukt. Het is funest in een conflict als

dit waar de propagandaoorlog met inzet van alle middelen gevoerd wordt.

In orthodoxe parochies in Nederland komen Oekraïners en Russen elkaar tegen. Ze staan politiek aan verschillende kanten maar proberen de vrede te bewaren door het thema niet aan te roeren maar wel samen te bidden voor vrede.

Voor de Raad van Kerken zie ik als belangrijke aandachtspunten om optimaal gebruik te maken van contacten die er op persoonlijk vlak liggen met Oekraïense kerken en vooral niet mee te gaan in propagandistische vertekeningen van het conflict (Oost- tegen West-Oekraïne, of het dreigbeeld van een 'fascistische' machts-overname). Laten we nuchter de ontwikkelingen analyseren en zien wat er op het spel staat: de toekomst van waarden als burgerschap, menselijke waardigheid en pluraliteit waarop het 'betere' Europa is gebouwd. Jonge studenten als Nina en Ulyana herinneren ons aan de diepe spirituele wortels daarvan.

Heleen Zorgdrager is hoogleraar Systematische Theologie en Genderstudies aan de Protestantse Theologische Universiteit en sinds 2005 gastdocent aan het Institute of Ecumenical Studies aan de Oekraïense Katholieke Universiteit in Lviv (tot 2013 in dienst van Kerk in Actie).